

DOMINIK KADZIK

 <https://orcid.org/0000-0001-8589-1508>

Uniwersytet Jagielloński

*Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej
pt. „Przemiany polityczno-ustrojowe, gospodarczo-społeczne,
kulturalno-religijne w prowincji małopolskiej w epoce nowożytnej”,
Kraków 8-10 listopada 2017 r.*

Dzieje Rzeczypospolitej Obojga Narodów są wspólnym dziedzictwem Polski, Ukrainy, Litwy, Łotwy, Estonii czy Izraela. Z tego powodu istnieje potrzeba integracji i współpracy pomiędzy historykami z tych państw, tym bardziej że nie wszystkie wydarzenia ze wspólnej przeszłości są postrzegane przez „spadkobierców” Rzeczypospolitej w ten sam sposób. Wychodząc naprzeciw temu zapotrzebowaniu, powstała inicjatywa pt. „Polsko-ukraińskie sympozja epoki nowożytnej”. Organizowane w ramach niej spotkania mają na celu prezentację wyników prowadzonych badań oraz wymianę opinii i metod pomiędzy historykami z Polski i Ukrainy, ponieważ można zaobserwować wśród naukowców zawężanie swoich zainteresowań do obszaru mieszczącego się w obecnych granicach państw, których są obywatelami. Takie fragmentaryczne poznanie dziejów Rzeczypospolitej polsko-litewskiej nie jest wystarczające, dlatego tak ważne jest zapoznanie badaczy z dorobkiem kolegów z sąsiedniego kraju.

Wspomniana wyżej polsko-ukraińska inicjatywa jest pokłosiem współpracy głównie pomiędzy historykami z Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Instytutu Społeczeństwa Kijowskiego Uniwersytetu im. Borysa Hrinchenki w Kijowie. Koordynatorami przedsięwzięcia z ramienia obu instytucji są Jarosław Stoliczka z Krakowa, badacz historii sejmików południowo-wschodnich

województw Rzeczypospolitej, i Witalij Mychałowski z Kijowa, koncentrujący swoje zainteresowania naukowe na problematyce szlachty podolskiej w epoce wcześniejszej.

Do tej pory zorganizowano trzy konferencje z cyklu „Polsko-ukraińskich sympozjów epoki nowożytnej”. Pierwsza z nich, pt. „Człowiek okresu wczesnonowożytnego. Przestrzeń, władza, prawo”, miała miejsce w dniach 12-13 września 2013 r. na Kijowskim Uniwersytecie im. Borysa Hrinchenki. Kolejna odbyła się dwa lata później w Krakowie w dniach 18-20 listopada 2015 r. i była poświęcona instytucjom i elitom na ziemiach ukraińskich w epoce nowożytnej¹. Głównym organizatorem drugiej odsłony polsko-ukraińskich sympozjów była Polska Akademia Umiejętności. Trzecia konferencja, której poświęcone jest niniejsze sprawozdanie, nosiła tytuł „Przemiany polityczno-ustrojowe, gospodarczo-społeczne, kulturalno-religijne w prowincji małopolskiej w epoce nowożytnej” i została zorganizowana w dniach 8-10 listopada 2017 r. w Krakowie. Tym razem historycy z obu krajów zaprezentowali szerokie spektrum problemów dotyczących Małopolski w ówczesnych granicach: od politycznych, przez społeczne i gospodarcze, po kulturalne. Organizatorzy chcieli w ten sposób przedstawić relacje pomiędzy województwami ukraińskimi a pozostałą częścią prowincji.

Tegoroczną konferencję zainaugurował prof. dr hab. Andrzej Kastory, który reprezentował głównego organizatora tego przedsięwzięcia, Polską Akademię Umiejętności. Prof. Kastory zastępował nieobecnego przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego prof. dr hab. Jana Machnika, odpowiadającego w PAU za kontakty z naukowcami z Ukrainy. Następnie zebranych przywitał dr hab. Stanisław Pijaj, zastępca dyrektora Instytutu Historii UJ, który zwrócił uwagę na potrzebę tego rodzaju inicjatyw w środowisku historyków. Kolejnym reprezentantem komitetu organizacyjnego był prof. Witalij Mychałowski, jako przedstawiciel Uniwersytetu im. Tarasa Szewczenki w Kijowie. Na sam koniec głos zabrali reprezentanci muzeów współpracujących w ramach projektu „Polsko-ukraińskie sympozja epoki nowożytnej”: Jacek Salwiński, zastępca dyrektora Muzeum Historycznego Miasta Krakowa ds. naukowych, i Tetjana Sosnowska, dyrektor Narodowego Muzeum Historii Ukrainy w Kijowie.

Obrady sesji naukowej otworzył Waldemar Bubień (Kraków) z referatem pt. „II Statut Litewski w województwach prowincji małopolskiej”, w którym zwrócił uwagę głównie na różnice pomiędzy szlachtą z terenów wschodnich (ukraińskich) i zachodnich prowincji. Następnie piszący te słowa zaprezentował perspektywy i pytania badawcze dotyczące dworzan pochodzących z południowo-wschodnich regionów Rzeczypospolitej za panowania króla Stefana Batorego. Jako trzecia w panelu wystąpiła Natala Starczenko (Kijów) z tematem „Książę Hryhorij Sanguszko versus sługa jako spadek. Niektóre aspekty stosunków ziemskich”. Badaczka z Ukrainy wykorzystała specyficzny przypadek konfliktu pomiędzy kniazem ruskim a jego poddanym do zaprezentowania stosunków feudalnych na ziemiach ukraińskich w XVI w. Następnie Tetiana Zotowa (Kijów) przedstawiła postulaty szlachty wołyńskiej przed

¹ Szerzej o tej konferencji: D. Kadzik, *Ukraina, Ruś w epoce nowożytnej. Instytucje i elity. Międzynarodowa konferencja naukowa, Kraków 18-20 listopada 2015*, „Krakowskie Pismo Kresowe” R. 7, 2015, s. 175-179, <https://doi.org/10.12797/KPK.07.2015.07.12> (przyp. red.).

sejmem w 1595 r. na tle ówczesnej sytuacji Rzeczypospolitej oraz postawę elit województwa wobec rywalizacji Jana Zamoyskiego z Ostrogskimi. Pierwszą część obrad zamknął Jerzy Urwanowicz (Białystok), który przybliżył kulturalną działalność rodu Żółkiewskich, przede wszystkim hetmana Stanisława, na terenach ruskich w XVI i XVII stuleciu.

Kolejny panel rozpoczął się od referatu „Rada kozacka a sejmik szlachecki. Zapożyczenie wzorów” Petra Kułakowskiego (Ostróg). Historyk przedstawił kilka elementów obrad sejmiku, które zostały wykorzystane przez starszyznę kozacką, oraz motywy takiego działania. W dyskusji potem mocno podkreślił, że rada oznaczała dominację czynnika oligarchicznego, który zawsze wśród Kozaków był niezwykle istotny. Następnie Andrzej Korytko (Olsztyn) zaprezentował opinie wybranych senatorów o Kozakach w trakcie tzw. Złotego Pokoju. Jako ostatni w panelu wystąpił Artur Goszczyński (Kraków). Omówił on działalność Aleksandra Koniecpolskiego na forum publicznym, czyli podczas sejmów i sejmików, a także rolę chorążego koronnego w kontekście powstania Chmielnickiego, jednocześnie postulując dokładne przebadanie tych zagadnień.

Ostatnia część sesji naukowej pierwszego dnia konferencji rozpoczęła się od referatu Jarosława Stoliczkiego (Kraków), poświęconego problemom badawczym związanym z działalnością egzulantów ukraińskich pod koniec XVII w. Następnie wystąpił Zbigniew Hundert (Warszawa), który przedstawił kwestię werbunku wojska zaporoskiego Jana III Sobieskiego zmierzającego pod Wiedeń w 1683 r., korzystając z nieprzebadanych dotychczas źródeł. Jako ostatni w tym dniu wygłosił referat Mariusz Machynia (Kraków). Zaprezentował on wybrane elementy wojskowości Rzeczypospolitej na krańcach południowo-wschodnich w XVIII w.

W drugim dniu konferencji pierwszy panel dotyczył Kozaczyzny. Piotr Borek (Kraków) wygłosił referat pt. „Powstanie Bohdana Chmielnickiego w epice historycznej drugiej połowy XVII wieku. Próba podsumowania”. Następnym prelegentem był Mirosław Nagielski (Warszawa). Jako kolejny badacz w trakcie tej sesji naukowej przedstawił sporne zagadnienia związane z militarnymi aspektami powstania kozackiego z lat 1648-1653. Z kolei Dariusz Milewski (Warszawa) zwrócił uwagę uczestników konferencji na motywy i działalność Jerzego II Rakoczego w czasie powstania Chmielnickiego i potopu. Ostatnim referatem z tematyki kozackiej było wystąpienie Tetiany Hryhorjewej (Kijów) dotyczące mało znanego poselstwa hetmana Piotra Doroszenki do Imperium Osmańskiego.

W piątym panelu jako pierwszy wygłosił referat Janusz Smołucha (Kraków). Zaprezentował on kwestie związane z krucjatą antyturecką oraz unią z Cerkwią prawosławną w świetle relacji Paolo Mucantego w latach 1596-1597. Następnie wystąpiła Oksana Winnyczenko (Lwów) z referatem pt. „Katolicy «nacji ormiańskiej». Przemiana wyznaniowej tożsamości Ormian lwowskich po unii z Rzymem (według testamentów XVII – pierwszej połowy XVIII wieku)”. Ihor Skoczylas (Lwów) zwrócił uwagę na problem konwersji podczas wydarzeń z 1768 r. na Ukrainie. Na podstawie źródeł watykańskich analizował aspekty religijne w życiu ludności tego obszaru. Kolejnym prelegentem był Oleksij Winnyczenko (Lwów), który przedstawił problematy-

kę wyborów deputatów do Trybunału Koronnego z województw ruskiego i bełskiego w ostatniej ćwierci XVI i w pierwszej połowie XVII w.

Na koniec drugiego dnia konferencji wystąpiła Ludmyła Posochowa (Charków) z referatem opisującym absolwentów Akademii Krakowskiej i jezuickiego kolegium we Lwowie oraz ich działalność w prawosławnych kolegiach na początku XVIII w. Zaraz po niej zaprezentował się Maksym Jaremenko (Kijów), który przedstawił zagadnienie dotyczące reformy kalendarza cerkiewnego w metropolii kijowskiej w XVIII stuleciu.

Siódmy panel, ostatniego dnia obrad, został poświęcony sądom i księgom w czasach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Rozpoczął go Witalij Mychałowski (Kijów), który w swoim wystąpieniu starał się udowodnić istnienie sądu grodzkiego w Lataczowie przed 1581 r. Kolejnym prelegentem była Jana Hrażewska (Kijów), która wystąpiła z referatem pt. „Stan zachowania ziemskich i grodzkich ksiąg w województwach ukraińskich w świetle konstytucji sejmowych z lat 1611-1632”. Następnie odczyt wygłosił Jerzy Ternes (Lublin), prezentując zagadnienie dotyczące próby reformy Trybunału Koronnego w prowincji małopolskiej w latach 1764-1768.

Na początku ostatniego panelu konferencji Marija Harasymczuk (Lwów) wygłosiła referat, który dotyczył problematyki wulgaryzmów i słownictwa jako „narzędzi” wykorzystywanych w konfliktach pomiędzy mieszkańcami ekonomii samborskiej w świetle ksiąg aktowych z końca XVI w. oraz XVII w. W kolejnym wystąpieniu Jurij Wołoszyn (Połtawa) zaprezentował problem zastępowalności pokoleń na przykładzie społeczności miejskiej Hetmańszczyzny w drugiej połowie XVIII w. Ostatnim prelegentem na konferencji był Artur Górak (Lublin), który wygłosił referat pt. „Granica celna i sanitarna. Przepędy bydła z Ukrainy do Królestwa Polskiego w XIX wieku”. Po nim organizatorzy całego przedsięwzięcia, Jarosław Stolicki i Witalij Mychałowski podsumowali sesję naukową. Należy jeszcze wspomnieć, że jednym z pierwszych efektów konferencji jest broszura z abstraktami wszystkich wygłoszonych referatów.

Konferencja „Przemiany polityczno-ustrojowe, gospodarczo-społeczne, kulturalno-religijne w prowincji małopolskiej w epoce nowożytnej” po raz kolejny ujawniła zasadność wspólnych – polsko-ukraińskich – badań wielu aspektów historii ziem ukraińskich od XVI do XVIII w. Historycy zaprezentowali bardzo szerokie spektrum zagadnień, odnosząc się do aktualnego stanu badań, a część z nich wskazała także tematy, które wymagają jeszcze analizy i szczegółowych studiów. Ważną rolę podczas wygłaszania referatów odgrywały podawane informacje o wykorzystanych źródłach. W związku z tym zdecydowano, że cykl spotkań pt. „Polsko-ukraińskie sympozja epoki nowożytnej” będzie kontynuowany, pogłębiając współpracę między środowiskami historyków z obu krajów.

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa zorganizowało kilka imprez towarzyszących konferencji w celu propagowania idei „Rzeczypospolitej Wielu Narodów” wśród szerszego grona odbiorców. Uczestnicy mieli okazję zapoznać się z funkcjonowaniem muzeum oraz zwiedzić wystawę poświęconą Tadeuszowi Kościuszce. Przyszła konferencja, najprawdopodobniej za dwa lata, ma mieć tym razem miejsce w Kijowie.